

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערב ראש השנה תשע"ז שנה ג' גליון 106

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: מעלת רבי חייא ובניו

גלות בבל שהיא פחות קשה מאשר גלות אדום, לכן היו קוראים לו "בבלי" על שם גלות בבל, לעורר זכות זו.

יש לציין שבזוה"ק יש שני רבי חייא, כפי שכתב בספר עדן ציון (בעמוד מ' ועי"ש בהגהות אות ב'), שרבי חייא הנזכר באדרא רבה הוא רבי חייא בר אבא תלמיד מובהק של רבי יוחנן וגם למד אצל רב. ואילו רבי חייא הנזכר בזוה"ק הוא רבי חייא רבה שבטבריא שהוא סתם רבי חייא שבש"ס.

ודבריו יבוארו על פי מה שכתב המהרח"י בשער ההקדמות (בהקדמה דף ג' טור ג') וז"ל: והנה יש מוציאי דיבה על ספר הזוהר באומרים, כי הנה בריש הקדמת התיקונים (דף ב:) כתב שם שהוא מאמר של אותו אמורא שהיה נקרא רבה בר בר חנה דהוה קאזל בחדא ספינתא וחזא חד ציפור וכו'. וכן בזוה"ק בפרשת פנחס ברעיא מהימנא (דף רכג ע"ב) וז"ל, והא איתמר דאיהו צפרא דבר בר חנה וכו'. עוד שם בפרשת פנחס (דף רטז:) ענין רבי אלעזר בן פדת האמורא וכאלה רבות.

ומי פתי יסור הנה ישגיח ויראה כי כל דברי הרשב"י ע"ה הם ברוח הקודש, והיה רואה בעיניו כל נשמות החכמים אף אותם העתידים להבראות. וכמעשה שאירע גם לרבי ישמעאל בברייתות בפרקי היכלות (רבתי פרק טז) עי"ש. וזה גם כן ענין רבי יוחנן בן זכאי ע"ה שאמרו עליו (סוכה כה.) שלא הניח מקרא ומשנה וכו' והויות דאביי ורבא עם שהיו אמוראים, ושים לבך והבן בדברים אלו. עכ"ל מוהר"ח"ו ז"ל בשער ההקדמות.

על גדלותו של רבי חייא מספרת הגמרא בבבא מציעא (פה:): אמר רבי זירא, אמש נראה לי ר' יוסי בר' חנינא (בחלוס) אמרתי לו אצל מי אתה תקוע (-יושב בישיבה של מעלה)?

רבי חייא היה בנו של אבא בר אחא כרסלא מכפרי שבבבל, כפי שאומרת הגמרא בסנהדרין (ה:). והאמר מר, אייבו וחנה ושילא ומרתא ורבי חייא כלהו בני אבא בר אחא כרסלא מכפרי. ע"כ. ופירש רש"י: כפרי, שם מקום. ומקום זה היה בבבל, שכן אנו רואים שרבי חייא בתחילה היה גר בבבל, כמובא בסוכה (כ.) שהוא ובניו עלו מבבל. ובמסכת שבת (ס:), אמר רבי חייא אם לא הייתי חושש שיקראו לי "בבלאה שרי איסורא" הייתי מתיר ללכת עם סנדל המסומר. עי"ש. ובמסכת עירובין (פ.) רבי ישמעאל ברבי יוסי קורא לרבי חייא "בבלאה". ואילו במס' כריתות (ה.) בר קפרא קורא לרבי חייא "בבלי". וכן בכתובות (ה:). השיב בבלי אחד ורבי חייא שמו.

ונראה שהחכמים ראו צורך להדגיש לרבי חייא שהוא "בבלי" אף לאחר שעלה לארץ ישראל, וזאת כדי להראות את מעלתו וחשיבותו, וכדברי הגמרא בכתובות (עה:). אמר אביי: וחד מינייהו (מבני ארץ ישראל, רש"י) עדיף (-) פקחים (חריפים) כתרי מינן. אמר רבא, וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו, דהא רבי ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנו, כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשאי. ע"כ. ולכן רבי חייא שעלה מבבל לארץ ישראל, היתה מעלתו גדולה כשני חכמי ארץ ישראל.

עוד אפשר לפרש על פי מה ששנינו בפסחים (פז:). תנא ר' חייא, מאי דכתיב (איוב כ', ח'): "אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה", יודע הקב"ה את ישראל שאין יכולין לקבל גזירות אכזריות של אדום, לפיכך הגלה אותן לבבל. ע"כ. ורצו החכמים לעורר רחמים מדבריו אלו שפסק שעדיפה

אמר לי אצל ר' יוחנן, ור' יוחנן אצל מי? אצל ר' ינאי, ור' ינאי אצל מי? אצל ר' חייא, אמרתי לו ור' יוחנן אצל ר' חייא לא? (וכי אין ראוי לישב אצל ר' חייא), אמר לי: באתר דזקוקין דנורא ובעורין דלפידין דאשא מאן מעייל בר נפחא לתמן?! (במקום ניצוצי אש ולפידי אש מי יכניס את בר נפחא – רבי יוחנן לשם. ורש"י בסנהדרין צו. מביא שני פירושים למה נקרא רבי יוחנן בר נפחא, האחד בשם מורו, שאביו של רבי יוחנן היה נפחא. והפירוש השני על שם יופיו).

ולכאורה יש להעיר, אם רבי יוחנן לא היה ראוי להיכנס אל מקומו של רבי חייא, כיצד רבי ינאי נכנס למקומו של רבי חייא?

מכאן יש להביא ראיה, למה שמובא בשם כ"ק האדמו"ר מפשעוורסק זי"ע שאמר, שקירבת המחותנים יותר חשוב מקירבת המשפחה, כי בגן עדן נפסקת קשר המשפחה אבל קשר המחותנים קיימת. עכדה"ק. וכן בקונטרס מעיינות השמחה (עמ' כ"ד) מובא בשם הרה"ק מזוועהיל זי"ע, שאמר דמחותנים יש להם שורש אחד למעלה. עכדה"ק.

ועל פי זה יש לומר, שכן מובא בכתובות (סב:), שרבי ינאי היה חמיו של יהודה בנו של רבי חייא, היינו מחותן של רבי חייא, וזהו הטעם שזכה רבי ינאי להיכנס למחיצתו של רבי חייא בגן עדן.

אמר רב חביבא, אישתעי לי רב חביבא בר סורמקי, חזי לי ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה, דלצפרא הוה שפירין עיניה ולאורחא דמיין כדמיקלין בנורא (בבוקר ראיתי את עיניו יפות ולערב ראיתי אותו שעניו דומות כאילו נשרפו באור, רש"י).

ואמרי ליה, מאי האי? ואמר לי, דאמרי ליה לאליהו אחוי לי רבנן כי סלקו למותיבתא דרקיע (הראה לי את החכמים בשעה שעולים לשיבה של מעלה), אמר לי בכולהו מצית לאיסתכולי בהו לבר מגוהרקא (- כסא) דרבי חייא דלא תסתכל ביה. מאי סימניהו? בכולהו אזלי מלאכי כי סלקי ונחתי, לבר מגוהרקא דרבי חייא דמנפשיה סליק ונחתי, ולא מצאי לאוקמיה אנפשי (-ולא יכולתי להעמיד את עצמי), איסתכלי ביה אתי תרי בוטיטי (ניצוצות) דנורא ומחיוהו לההוא גברא (- והיכו אותי), וסמינהו לעיניה, למחר אזלי אשתטחי אמערתא ושניתי את הברייתות שסידר רבי חייא ונתרפאתי.

וביאר המהר"ל שם, כי ההסתכלות הוא חיבור אל מי שמסתכל, וכיון שמדרגת ר' חייא שהיה מרביץ תורה והיה בחייו נבדל, ואי אפשר להתחבר אל מדרגתו, כי הראיה הוא אל דבר שיש לאדם צירוף וחיבור עמו שולט בו הראיה, ואין ראיה שולטת אל דבר שאין לו צירוף וחיבור אליו כלל.

וכתב בעץ חיים שער העיבורים (פ"ד ח"ב דף יט ט"ב) וז"ל: סוד שאמרו רז"ל במס' בבא מציעא (דף פה:): בכולהו גוהרקי (קתדרות) תסתכל לבר מרבי חייא. הנה נשמות הצדיקים הם למעלה ממדרגת המלאכים, וזהו שאמר כאן שבכל הכסאות של נשמות הצדיקים היו המלאכים מעלים אותן, חוץ מכסא דרבי חייא שהוא עולה מאליו.

והיה נראה שיותר כבוד היה שיעלו אותנו המלאכים משתעלה היא בעצמה, אם כן מה מעלה הזאת? ופירש, שאלו המלאכים המעלין כסאות של נשמות הצדיקים, הם המלאכים שנחצבו עם הנשמה והכסא נושא אותה כמ"ש רז"ל (בזוה"ק פרשת פקודי דף רמב.) הכסא נושא את נושאו והארון (כמ"ש במס' סוטה לה.) נושא את נושאו. ונראה שהמלאכים מעלין את הכסא, אבל (באמת) הכסא מעלה אותן עד מדרגתו, שהמלאך אינו עולה יותר ממדרגתו אפילו נקודה אחת, הכסא של רבי חייא שהיתה למעלה ממדרגת המלאכים, היתה עולה מאליה שלא היו המלאכים יכולין לעלות עמה. וזהו מה שאמרו שם בגמרא: "מגרמא סלקא ומגרמא נחתא", כנ"ל שעל ידי שהצדיקים עוסקין בתורה ובמעשים טובים, מדרגתו, למעלה מן המלאכים. עכ"ל.

הגמרא במסכת בבא מציעא שם ממשיכה ומספרת, שאליהו הנביא היה מצוי בישיבתו של רבי. יום אחד ראש חדש היה, התאחר לו ולא בא. כשבא לבסוף שאל ראש הישיבה רבי יהודה הנשיא את אליהו הנביא, מדוע איחר לשיעור בישיבה? השיב לו אליהו, שבראש חודש יש לו תפקיד להעמיד את האבות לתפילה, העמיד את אברהם על רגליו, נטל לו את ידיו, המתין לו שיסיים תפילתו והשכיב אותו במיטתו, ועד שחזר ועשה זאת עם יצחק ויעקב, חלף עבר הזמן ואיחר לבית המדרש.

שואל רבינו הקדוש, מדוע שלא תקצר את התהליך? מדוע להמתין לכל אחד מהאבות לחוד עד שיסיים תפילתו ויחזור למשכבו? העמד את כולם יחד, יתפללו בצוותא וישובו בשלום למשכבם!

ועל כך משיב אליהו הנביא: בשמים חוששים, שמא תפילתם המשותפת של האבות על עם ישראל תביא את גאולתו טרם זמנה.

שואל רבינו הקדוש את אליהו: האם בעולמנו זה יש מתפללים שעוצמת תפילתם דומה לתפילת האבות?

"יש!" מפתיע אליהו בתשובתו. הלוא הם רבי חייא, ידידו הגדול והקרוב של רבי, ושני בניו.

פעם אחת, כשגזר רבי תענית, הורה לרבי חייא ובניו לרדת לפני התיבה ולהתפלל על הגשמים. אמר משיב הרוח – ונשבה רוח, אמר מוריד הגשם – וירד גשם, כאשר הגיע לומר "מחיה המתים" – רגש העולם.

אמרו בשמים: מי גילה סודות בעולם? אמרו: אליהו.

ולכך נענש אליהו והכו אותו בששים שבטים של אש. בא, נדמה להם כדוב של אש, נכנס ביניהם וטרד אותם לבלבל אותם בתפילתם (עי' שו"ת משנה הלכות חלק י"א סימן א' שהוכיח ממעשה זה, שמותר להתפלל ולדרוש את ביאת המשיח, אף שעדיין לא הגיע זמנו ואין בזה משום איסור של דחיקת הקץ שהשיענו על כך בורא עולם כמבואר בכתובות קיא.).

ונראה להסביר מעשה זה, בהקדם מה שמצינו מחלוקת כיצד יבנה בית המקדש, האם ירד בנוי מן השמים וכך דעת רש"י (ראש השנה ל. סוכה מא.) וז"ל: אי נמי – דאיבני בחמיסר סמוך לשקיעת החמה, והיא היא, ואי קשיא דבלילה אינו נבנה, דקיימא לן בשבועות (טו): דאין בנין בית המקדש בלילה, דכתיב: וביום הקים, ולא בחמיסר שהוא יום טוב, דקיימא לן בשבועות (טו): דאין בנין בית המקדש דוחה יום טוב? הני מילי – בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפיין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנאמר (בשלח ט"ו, י"ז) "מקדש ה' כוננו ידיך".

ואילו הרמב"ם חולק וכתב בהלכות בית הבחירה (פרק א'): מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר "ועשו לי מקדש", וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו, והיה לפי שעה שנאמר "כי לא באתם עד עתה וגו'". משמע שמצווה זו נוהגת לדורות, וגם לעתיד לבוא אנו מצווים להקים מקדש. וכותב הרמב"ם בהקדמתו למשנה, שמסכת מידות, המתארת את בית המקדש השני, נכתבה למטרה זו, ללמדנו כיצד לבנות את הבית השלישי (ראה גם דבריו בהל' מלכים פי"ב ה"א).

וכך מצאנו בזמן האמוראים, שניסו להקים את בית המקדש, כפי שמובא במדרש (בר"ר סד) בימי רבי יהושע בן חנניה גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש, הושיבו פפוס ולוליאנוס טרפיזין מעכו עד אנטוכיא והיו מספקין לעולי גולה כסף וזהב וכל צרכם, וכו', ולבסוף לא עלתה בידם", הרי לנו שגם לאחר חורבן הבית השני, השתדלו חכמינו לבנות את בית המקדש, ולא הסתמכו על כך שיבנה משמים.

ויש לומר, שמצינו כי יש שני זמנים לגאולת ישראל: "בעיתה" ו"אחישנה", "בעתה", היינו בזמן אשר נקבע מראש כל הדורות לקץ הגלות, או "אחישנה", קודם הזמן שנקבע. אם יגאלו ישראל בזמן של "בעתה", זאת אומרת שלא יהיו ראויים מצד עצמם לגאולה, אלא רק מחמת שהגיע זמן הקץ שנקבע מראש על ידי צופה כל הדורות, אזי בית המקדש ירד בנוי מן השמים, כי יבוא על ידי אתערותא דלעילא. לא כן אם יזכו ישראל להיגאל בזמן של "אחישנה", הרי שבית המקדש יבנה על ידי אתערותא דלתתא, אזי נזכה ונבנה אנו את בית המקדש בידינו.

מעתה יש לומר, אליהו הנביא מצוי בבית מדרשו של רבינו הקדוש, והיינו, רבי יהודה הנשיא הוא בחינת משיח, כמובא בסנהדרין (צח): ששאלו חכמים: מיהו המשיח? השיבו: "כגון רבינו הקדוש". והוא בא בתביעה אל אליהו הנביא, "מה הטעם התאחר אדוני?" שאלה זו מסתירה זעקת כל הדורות: מדוע מתאחר המשיח? שואל רבי יהודה הנשיא את אליהו הנביא: מתי תודיעני כי הגיע זמנם של ישראל להיגאל?

עונה אליהו הנביא לרבי יהודה הנשיא, כי בניית המקדש בזמן של "בעתה" תלויה בעבודתם של האבות הקדושים, שכאשר התאספו יחדיו, יגרמו ל"אתערותא דלעילא", ויזכו ישראל לגאולה ולירידת בית המקדש מן השמים. אולם מן השמים מונעים מהם מלהצטרף יחדיו ולהביא לגאולת ישראל, כיון שעדיין לא הגיע זמן של "בעתה".

שואל אם כן רבי יהודה הנשיא, האם יש צדיקים כאן למטה היכולים לפעול בבחינת אתערותא דלתתא, ועל כך משיב לו אליהו הנביא כי רבי חייא ובניו בכוחם וביכולתם לעורר אתערותא דלתתא.

רבי אינו מתמהמה ועובר מדיבור למעשה וגוזר תענית, כלפי חוץ יש בצורת בעולם, אך באמת סיבתו האמיתית היא שרבי גוזר תענית על צרת עיכובו של המשיח. ולהחיש את ביאת המשיח על-ידי זימון שלושת הצדיקים – ר' חייא ושני

בניו – לתפילה אחת גואלת. אולם בא אליהו הנביא בדמות דוב לבלבל את תפילתם.

וביאר רבינו יוסף חיים זי"ע למה נדמה לדוב, דהכתוב אומר בהושע (י"ג, ח') "אפגשם כדוב שכול ואקרע סגור לבם", ופירש רש"י, כדרך הדוב אוחז ציפורניו בחזה וקורע עד הלב. ע"כ. ולכן גם כאן רמז להם, אתם רוצים להביא המשיח עתה אשר הדור אינו שלם, שהחיסרון שלהם הוא מצד הלב, כי לבם בל נכון עדיין כראוי. ולכן באתי עתה לבלבל כוונת הלב שלכם כדי שלא יהיה מזה פעולת הגאולה. ולכך נדמה להם כדוב שדרכו לקרוע עד הלב, וכמו הדמיון שדימה הכתוב באומרו "אקרע סגור לבם". ע"כ.

וצריך להבין מדוע בדור דעה כמו זה, בו היו גדולי התנאים והאמוראים דוקא רבי חייא ובניו הם הראויים להחיש את ביאת המשיח?

מצינו אצל משה רבינו אשר הוא בחינת משיח, מעלת "נושא בעול עם חבירו". שכן נאמר עליו "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם". והסבא מקלם זצוק"ל (חכמה ומוסר ח"א מאמר ב') עמד בזה שפסוק זה הוא הראשון לאחר לידתו של משה רבינו, ומה מזכיר במעלותיו של משה? "וירא בסבלותם", ובכך נתגלה שמוכן הוא להיטיב עם ישראל ולהוציאם מסבלות מצרים ומעוטר הוא במידת "נושא בעול עם חבירו" לכך הוא המתאים והראוי להיות שליח לישראל לתת להם את התורה. עכת"ד.

נמצא כי מעלתו של המשיח, מנהיגם של ישראל אשר יוציא אותם מגלותם, הוא במעלה זו של "נושא בעול עם חבירו". אשר מוכן להפקיר את כל צרכיו ורצונותיו האישיים למען כלל ישראל.

ואכן מעלה זו מצינו אצל רבי חייא, הגמרא בבא מציעא קודם המעשה שהזכרנו בתחילת המאמר, מביאה מעשה נוסף, ריש לקיש הוה מציין מערתא דרבנו, כי מטא למערתיא דרבי חייא איעלמא מיניה, חלש דעתיה אמר: רבונו של עולם! לא פלפלתי תורה כמותו? יצתה בת קול ואמרה לו: תורה כמותו פלפלת, תורה כמותו לא ריבצת (-לאחרים רש"י). ואחר זה מרחיבה הגמרא את פעולותיו של רבי חייא למען לימודם של ילדי ישראל. כמו כן מובא בירושלמי (כלאים פ"ט ה"ג) וכן נמי בירושלמי דכתובות (פי"ב ה"ג), דריש לקיש צם שלש מאות תעניות כדי שיראו לו את רבי חייא, (פירוש שיראהו בחלום כעין ר' יסא שם מקודם

שצם פ' תעניות) ולא ראהו, והיה מצטער על כך, אמר: מה האם היה לומד תורה יותר ממני? ואמרו לו ריבץ תורה בישראל יותר ממך ולא עוד אלא שהיה גולה כדי ללמד תורה לרבים. יעו"ש.

וכן הגמרא בסוכה (כ.) אומרת: שבתחילה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה, חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה, חזרה ונשתכחה עלו רבי חייא ובניו ויסדה. שואל הריטב"א, וכי בדורו של רבי חייא ובניו עמדה תורה להשתכח? והרי דורו היה דור דעה, שהרי בדורו היו רבינו הקדוש וחבריו שהיו גדולי ישראל וכי בכזה דור אפשר לומר שעמדה תורה להשתכח?

אומר הריטב"א: 'אלא אמר כך בשביל מה שחידשו בהלכה זו שכל המקיים הלכה אחת שלא תשתכח ה"ה כאילו מייסד כל התורה כולה'

במשנה אחת לא ידעו פשט, משנה אחת במסכת עדויות 'כל החוצלות מטמאין טמא מת דברי ר' דוסא וחכמים אומרים מדרס'. ושואלת הגמרא 'מאי חוצלות?' לא ידעו פשט במשנה מה זה חוצלות, ועבור חסרון המשנה אחת הסכים רבי חייא לעזוב את עיר מולדתו ולעלות יחד עם בניו לארץ ישראל, מסירות נפש גדולה עבור כלל ישראל.

ורבינו יוסף חיים בספרו בן יהוידע (עמ"ס כתובות דף קג:) כותב כי ה"נשתכחה" שהיה אצל רבי חייא ובניו, היה הרבה יותר מאשר אצל עזרא הסופר והלל הזקן, שהיו כפרים קטנים בארץ ישראל, אשר לשם לא הגיעה התורה, ורבי חייא היה הולך מכפר לכפר ללמד את התורה הקדושה.

כמו כן מספרת הגמרא בסנהדרין (דף יא.ג) הא דית' יב רבי וקא ד' ר' יש, והריח ריח שום, אמר: מי שאכל שום – יצא! עמד רבי חייא ויצא. עמדו כולן ויצאו. בשחר מצאו רבי שמעון ברבי לרבי חייא, אמר ליה: אתה הוא שציערת לאבא? אמר לו: לא תהא כזאת בישראל.

וכן בגמ' מועד קטן (כה.) אמרינן התם דכי נח נפשיה דרב הונא והביאוהו לארץ ישראל אמרו, היכא נינחיה? היכן יקברוהו? ונמנו וגמרו לקוברו ליד רבי חייא, משום דרב הונא ריבץ תורה בישראל ורבי חייא ריבץ תורה בישראל. וכפי שמובא במסכת כתובות (קו.) כי הווי קיימי רבנו ממתיתבתא דרב הונא ונפצי גלימייהו, הווי סליק אבקא וכסי ליה ליומא, (שהיה עולה ענן של אבק מבגדי היושבים לפניו ללמוד מרוב שהיו הרבה לומדים לפניו והיו יושבים על גבי הקרקע והיה

האבק הזה כענן גדול ונראה למרחוק עד ארץ ישראל). והיו אומרים בארץ ישראל סיים רב הונא את דרשתו ע"ש. וחזינו שאף אחד לא יכל להתקרב לרב הונא אף אחר פטירתו מעוצם חשיבות לימוד תורתו של תלמוד תורה דרבים וריבוץ תורה בישראל. אלא רק רבי חייא כי אף הוא היה לו זכות תלמוד תורה דרבים וריבוץ תורה בישראל וק"ל.

כמו כן כשנפטר רבנו הקדוש ציוה להעביר את נזר הנשיאות לבנו, ואת מי העמיד בראש ישיבתו הגדולה? בתחילה מינה את רבי חנינא בר חמא, ורבי חנינא בר חמא עצמו ברח מן הכבוד, ואת מי כיבדו בראשות הישיבה? לא את רבי חייא הגדול מינו אלא את רבי אפס. שואלת הגמרא בכתובות (קג:): מדוע דילגו על גדול התלמידים שהוא מסדר הברייתות התנא האלוקי?

עונה הגמרא, "ר' חייא עסוק במצות הוה ורבי סבר לא אפגריה (- לא אבטלו ממצוות). וממשיכה הגמרא ומפרטת את מעשיו הגדולים של רבי חייא בלימוד תורה את ילדי ישראל. והיינו רבי חייא ויתר על ראשות הישיבה, להיות ראש ישיבה בישיבה בה למדו רב ורבי יוחנן, ועל המשכורת הגבוהה שהיה מקבל מחמת היותו ראש ישיבה, כמו שכתב רש"י בתענית (כא. ד"ה מלך רבי יוחנן) וז"ל: מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשירין אותו כדאמרינן לגבי כהן גדול בסיפרא וביומא (דף יח.) והכהן הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו. ע"כ. וכל זה משום, שהוא עסוק בלימוד תורה לילדי ישראל! עוד הוכחה לויתור העצמי של רבי חייא עבור כלל ישראל (ולבל נטעה לחשוב שמחמת כן רבי חייא הפסיד וחי חיי עוני, שכן כתב רש"י במסכת ב"ק צט: שרב היה שומר גנזיו של דודו רבי חייא. ואם היה צריך שומר לבית גנזיו, כנראה שהיה שם ממון רב. ורואים מכך, כי לעולם לא מפסידים ממה שמקריבים ונותנים לבורא עולם).

אולם רבי חייא לא רק שהיה מסור לזולת אלא אף ויתר וביטל את עצמיותו, כפי שמביאה הגמרא בחולין (פה:): שלרבי חייא נפל ליה יאניבא בכיתניה (תולעת האוכלת את הפשתו, רש"י) בא לפני רבי והציע לו רבי: שקול עופא ושחוט על בוביתא דמיא, דמורח דמא ושביק ליה. ופירש רש"י, על בוביתא דמיא, מי המשרה שהפשתן שם, דמורח דמא יריח התולעת ויברח, ששונא הוא לדם.

והגמרא שם בהמשך הדברים (פו.) שואלת: ומי נפל ליה יאניבא בכיתניה? והאמר רבין בר אבא ואמרי לה אמר רבי אבין בר שבא, משעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזוועות

והרוחות והרעמים ולא החמיץ יינם ולא לקה פשתנם, (שהיו בני ארץ ישראל לוקים ביינם ובפשתנם מפני שנתקלקלו הדורות, ומשעלו בני הגולה מבבל לארץ ישראל, שהם היו חסידים פסקו אותם מקרים רעים), ונתנו חכמים עיניהם ברבי חייא ובניו (שבזכותם באה הטובה הזאת). וא"כ כיצד פשתנו לקה? ותירצה הגמ', דכי מהניא זכותיהו זה דוקא על כל העולם אבל על של עצמם לא, וכענין שאמר רב יהודה אמר רב, דבכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת, כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. ורואים מזה, כי על אף שזכותו של רבי חייא עמדה לכל אנשי ארץ ישראל שלא ילקה הפשתן שלהם, אולם הוא עצמו ויתר ולא רצה להנות מזכות זו, ולכן פשתנו לקה.

ובספר חסידים (סי' תשנג) מסביר ענין זה בדרך אחרת, וכתב, יש מתפלל על אחרים ונענה, ועל עצמו אינו נענה. והרי אמרו, כל המתפלל על אחרים גם חפצו יעשה, כאברהם שהתפלל בעד אבימלך וסמך ליה "ותלד שרה" (וירא כ"א, ב') וכתוב (איוב מ"ב, י') "וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו", ואיך נאמר יש מתפלל על אחרים ונענה ועל עצמו אינו נענה?

אלא כך מצינו על רבי חייא שלא לקה פשתן בארץ ישראל משעלה רבי חייא, ונהפך שפשתנו לקה ובזכותו לא לקה פשתן של אחרים, והתפלל על אחרים ותפלתו נשמעה, ועל עצמו התפלל ולא הועיל, שמא משום אין חבוש מתיר עצמו, שנאמר (ישעיה ס"ג, ט') "בכל צרתם לו צר", והוצרך "מלאך פניו להושיעם".

אם כן, והלא לאברהם ולאיוב הועיל מה שהתפללו על אחרים? שאני התם, שהיו כשונאים שהיו ראויים לשמוח על מפלתם, כאברהם על אבימלך ואעפ"כ התפלל עליו, ובאיוב כתיב (איוב ט"ז, ד') "לו יש נפשכם תחת נפשי", ועם כל זאת התפלל עליהם, זו היא מדת חסידות יתירה ועל כן אף הם נושעו בזה. עכ"ד יעו"ש.

ומתבאר מכלל דבריו אלה של ספר חסידים, דהא דפשתנם של אחרים לא לקה ושל רבי חייא גופיה לקה, משום שעל אף דנפיש זכותיה טובא, מכל מקום אין חבוש מתיר את עצמו מבית האסורים. ולא כדברינו שרבי חייא לא רצה להנות מזכויותיו, והתורה היא כפטיש יפוצץ סלה.

נמצא כי רבי חייא כל מהותו היתה בחינת "וירא בסבלותם", מחמת כן זכה והיה ראוי הוא ובניו להחיש ולקרב את ביאת המשיח.

מעלה זו היתה קיימת גם אצל בניו של רבי חייא, וזאת על פי דברי הגמרא במס' בבא בתרא (דף עה.) על הפסוק (ישעיה נ"ד, י"ב) "ושמתי כדכד שמשותיך", אמר רבי שמואל בר נחמני, פליגי תרי מלאכי ברקיעא גבריאל ומיכאל, ואמרי לה תרי אמוראי במערבא ומאן אינון יהודה וחזקיה בני רבי חייא, חד אמר שוהם וחד אמר ישפה. אמר להו הקב"ה: להוי כדון וכדין. וכתב בשער הגלגולים (הקדמה לח דף ס' ע"ב) על דברי הגמ' הנ"ל וז"ל, גם יהודה וחזקיה בני רבי חייא נקראו מלאכים כמ"ש ז"ל בתלמוד פליגי בה תרי אמוראי בארעא ולקבליהו תרי מלאכי ברקיעא וכו' כי יהודה וחזקיה נקראו מלאכים. ע"כ.

ויש לומר, כי זכו בניו של רבי חייא להיקרא "מלאכים" כי בהתנהגותם היו דומים למלאכים, כמו המלאך שכל כולו רק שליחות הבורא וציווי, ואין לו כלל עצמיות, ואף הם נהגו כן, וזכו להיקרא "מלאכים".

סיבה נוספת תיקון חטא אדם הראשון:

מצינו בזוה"ק (פרשת וישב דף רכא), שרבי חייא כשעלה מבבל לארץ ישראל קרא בתורה עד שפניו היו מאירים כשמש. וכשהיו עומדים לפניו כל אלו שלמדו תורה היה אומר זה עסק בתורה לשמה, וזה לא עסק בה לשמה, והיה מתפלל על אותו שעסק בה לשמה, שיהיה כן תמיד, ויזכה לעולם הבא, והתפלל על אותו שלא עסק בה לשמה שיבא לעסוק בה לשמה, ויזכה לחיי עולם.

יום אחד, ראה תלמיד אחד, שהיה לומד תורה ופניו מוריקים, אמר, ודאי מהרהר בחטא הוא זה, החזיק אותו לפניו והמשיך עליו בדברי תורה, עד שנתיישב רוחו בו, מיום ההוא והלאה שם על רוחו שלא ירדוף עוד אחר הרהורים רעים ויעסוק בתורה לשמה.

ויש לדקדק שזכה רבי חייא שפניו היו מאירים כשמש, משום שרבי חייא זכה לתקן את חטאו של אדם הראשון, אשר פניו היו מאירים, כמו שמצינו בבבא בתרא (נח.) "שופריה דיעקב אבינו כשופרא דאדם הראשון". היינו, יעקב אבינו אשר זכה לתקן את חטאו של אדם הראשון לכן זכה שפרצופו יהיה דומה לאדם הראשון קודם החטא.

בזה יתבאר מה דמצינו ביבמות (סג.) רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו, כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה. אמר ליה רב: והא קא מצערא ליה למר? אמר ליה: דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא [וכתב ההפלאה במסכת כתובות (נט:)] שלכן הגמרא שם מביאה, שרבי חייא חולק על רבינו הקדוש במשנה שם, הסובר, שיש מלאכות מסוימות שהאשה חייבת בהן, ולדעת רבי חייא האשה פטורה מהן, וזאת משום, ש"אין אשה אלא ליופי, ואין אשה אלא לבנים" והיינו, לענין מגדלות את בנינו – "אין אשה אלא לבנים", ולענין מצילות אותנו מן החטא, "אין אשה אלא ליופי".

ויש לדקדק מדוע צרר לה בסודר ולא במטפחת וכדומה?

אלא רבי חייא סבר שצער מן האשה משמש ככפרה לחטא אדם הראשון, ולכן אומרת הגמרא ביבמות (סג.), שרב נפטר מבית רבי חייא ברכו רבי חייא: רחמנא ליצלך ממידי דקשה ממותא, ומי איכא מידי דקשה ממותא? נפק דק ואשכח, "ומוצא אני מר ממות את האישה" (קהלת ז', כ"ו).

והיינו, שדימה את הצער הבא לבעל מאשתו, כצער המות, והמיתה באה לעולם מחמת חטא אדם הראשון, אף הצער הבא מן האשה הוא לכפרה על חטא אדם הראשון, אשר נכשל בעץ הדעת כאשר שמע בקול אשתו. מטעם זה כשהיה רבי חייא מביא לאשתו מתנה, היה צורר אותה בבגדו ולא במטפחת, להורות שעל ידי כך מתקן את חטאו של אדם הראשון, שעל ידי החטא נעשה ערום דכתיב (בראשית ג', ז') "וידעו כי ערומים הם". והקב"ה בחסדו כיסהו בכתנות עור נמצא כי הבגד מסמל על חטא אדם הראשון.

האבות הקדושים באו לתקן חטאו של אדם הראשון, ולכן בכוחם להביא את המשיח, כך גם רבי חייא תיקן את חטאו של אדם הראשון בהתנהגותו עם אשתו, ולכן הוא ובניו יכלו להביא את המשיח.

ובאותו ענין מצינו בשבת (דף נג:): תנו רבנן מעשה באדם אחד שנשא אשה גידמת ולא הכיר בה עד יום מותה. אמר רב: בא וראה כמה צנועה אשה זו, שלא הכיר בה בעלה! אמר לו רבי חייא: זו דרכה בכך, אלא כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו. והיינו, רבי חייא על אף שהיתה לו אישה רעה תמיד ידע להסתכל על מעלותיה ולכבדה, אף במעשה זה, מצהיר ואומר, כי מעלתו של אותו אדם היתה, שלא הכיר בה במגרעתה כיון שראה רק את הדברים הטובים שיש בה.

וממילא דבר זה (החיסרון של חוסר אבר מגופה) לא היה חשוב בעיניו.

בזה יתבאר מה שמצינו במסכת מועד קטן (כח), שמלאך המות לא יכול היה להתקרב אל רבי חייא לקחת את נשמתו. יום אחד נדמה לו כעני ודפק על דלתו, וביקש מרבי חייא שיביא לו לחם לאכול. רבי חייא הוציא לו מיד לחם לאכול. אמר לו מלאך המות: אם מרחם אתה על עניים מדוע אינך מרחם עלי? אחוי ליה שוטא דנורא, אמצי ליה נפשיה. ופירש רש"י, אחוי ליה שוטא דנורא, וידע דהוא מלאך המות.

ולדרכינו יש לומר, שלמלאך המות לא היתה שליטה על רבי חייא ולכן נקרא "חייא" מלשון "חיים", מחמת שתיקן את חטא אדם הראשון שהביא את המיתה לעולם, ולא היה בו עוד מזוהמת חטא עץ הדעת, ולכן מלאך המות אמר לו, שיש לו שליחות מלמעלה שצריך להסתלק מן העולם. ואז לקח רבי חייא את נשמתו ונדבק בחיי החיים, אבל לא באופן של מיתה אלא באופן שיעקב אבינו וכל האבות נגנזו, ולא נפרד גופם מנשמתם כי בגופם לא היה שום זוהמא.

והנה, מצינו ביבמות (סה) יהודית דביתהו דר' חייא הוה לה צער לידה שנאי מנא ואתיא לקמיה דרבי חייא (שניתה את בגדיה היינו שהתחפשה לאישה אחרת ובאה לפני רבי חייא). אמרה: אתתא מפקדא אפריה ורביה? אמר לה: לא. אזלא אשתיא סמא דעקרתא. לסוף איגלאי מילתא, אמר לה איכו ילדת לי חדא כרסא אחריתא (ומי יתן שלא שתית ותלדי לי עוד כרס אחד שני בנים, רש"י) דאמר מר יהודה וחזקיה אחי (- תאומים רש"י) פזי וטוי אחוותא (תאומות ובנותיו היו, רש"י).

וצריך להבין, מדוע רצה עוד שני בנים?

יש לומר, שרבי חייא היה בחינת נפש דמשיח ובניו יהודה וחזקיה השיגו רוח ונשמה דבחינת משיח, ועדיין היה חסר כדי להביא את המשיח בחינת חיה ויחידה, ולכן רצה עוד שני בנים, אשר יצליחו להשיג בחינת חיה ויחידה, ולהביא את המשיח.

מקומו בטבריה:

אחר שנתבאר כי רבי חייא, כל פעולותיו היו בשביל להביא את המשיח, יובן היטב מדוע בחר לגור בעיר טבריה, כמו שמצינו במדרש (דב"ר ד, ח): מעשה ברבי חייא שעשה נדבה בבית המדרש הגדול שבטבריא ופסק אדם אחד ליטרא של זהב, נטלו רבי חייא והושיבו אצלו וקרא עליו (משלי י"ח)

"מתן אדם ירחיב לו". כמו כן ברות רבה (ג, ד): דילמא (פירושו מעשה בלשון הירושלמי) רבי חייא רבה ורבי שמעון בן חלפתא הוו יתבין לעיין באורייתא בהדין בי מדרשא רבא דטבריא בערובת פיסחא וכו'. יעו"ש. וכן הוא במדרש (איכ"ר ג ו): רבי חייא רבא אזל לדרומא ואיתקביל גבי רבי יהושע בן לוי, אייתו לקמיה עשרים וארבעה תבשילין. אמר להם: בשבתא מה אתון עבדין (בשבת מה אתם עושים)? אמר ליה: אנו כפלין להון (מכפילים מספרם).

ואגב, יש לדקדק שבכוונה תחילה הביאו לפני רבי חייא עשרים וארבעה תבשילים, שבאו לרמז לו בזה, שבכוחו לפעול ולקרב את ביאת המשיח ובניית בית המקדש, שמצינו את המספר עשרים וארבע אצל בית המקדש, הפרוכת במשכן שהפרידה בין קדש הקדשים להיכל נארגה מחוטים שכל אחד מהם היה כפול כ"ד (יומא עא), וכן שנינו במשנה בתענית (כו) שלעבודת בית המקדש "התקינו נביאים הראשונים (שמואל ודוד כפי שמבארת הגמרא שם בדף כז), עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים של לויים ושל ישראלים". וכן בברכות (כט): הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי? אמר רבי חלב: כנגד עשרים וארבע רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים. ע"כ. כמו כן בבבא קמא (קי): עשרים וארבע מתנות כהונה ניתנו לאהרן ולבניו, עשר במקדש וד' בירושלים ועשר בגבולים. וכן בירושלמי (סנהדרין פ"י ה"ה): אמר רבי יוחנן: לא גלו ישראל עד שנעשו עשרים וארבע כיתות של מינים.

ויש לבאר ענין מספר כ"ד לבית המקדש, על פי מה שכתב בתיקוני הזוהר (הקדמה דף יד): מ"ט אנפין טהור, אינון מ"ט אתוון דפרשה דיחודא עלאה דאיהו שמע ישראל כ"ה אתוון, וכ"ד אתוון דפרשה תניינא דיחודא דאיהו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכו'. והיינו בפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו" יש לנו כ"ד אותיות בהם אנו מבקשים ומתחננים שיתגלה מלכותו יתברך בעולם, וזה עיקר תפקידו של בית המקדש "מקדש מלך עיר מלוכה" – לגלות את מלכותו יתברך בעולם, ולכן הכהנים בבית המקדש כשהיה הכהן גדול מזכיר את שם המפורש היו עונים: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". לא רק ביום הכפורים כשהיו שומעים שם המפורש יוצא מפי כהן גדול שכל הקהל היו עונים יחד בקול רם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (משנה יומא

לט.), אלא גם בכל ימות השנה כשהיו מתפללים בכל יום ואומרים: "ברוך מגן אברהם", "ברוך מחיה המתים", כך היו כל הקהל עונים יחד בקול רם אחר כל ברכה וברכה בשכמל"ו לפי שאין עונים אמן במקדש, וכמו כן בכל יום תמיד כשהיו הכהנים נושאים כפיהם במקדש לברך את הקהל בשם המפורש, אחר שגמרו כל שלשת הפסוקים של ברכת כהנים, כל הקהל עונים אחריהם בקול רם יחד בשכמל"ו, כמבואר במשנה בסוטה (לז סעי"ב) ובגמרא (שם מ' ריש ע"ב). [וכבר העיר גאון עוזנו רבינו יוסף חיים זי"ע בספרו בן יהודע על מסכת ברכות (סג). בזה"ל: מה שאומרים בבית המקדש בשכמל"ו בקול רם, כי הטעם שאנו אומרים אותו בלחש הוא מפני פחד המלאכים שלא יקטרגו עלינו, כמו שכתב הרב הלבוש (סימן תרי"ט), אבל העומדים בבית המקדש אומרים אותו בקול רם, לפי שהם קרובים למקום השראת השכינה בבית קדש הקדשים ואין להם פחד מקנאתם של המלאכים, ונחשב להם כאילו שהם עומדים בשמים ממעל. עכ"ל].

לכן המספר כ"ד הוא מאוד שורשי בבית המקדש, וזאת רמזו לרבי חייא שהביאו לפניו כ"ד סוגי תבשילים.

ממשיך המדרש ואומר, לבתר יומין אתא רבי יהושע בן לוי לטבריא ואיתקביל גבי רבי חייא רבא ויהב לתלמידיו דרבי יהושע דרכמונין (סוג של מעות) ואמר להון, זילו ועבידו לרבכון כמנהגיה. ע"כ. שוב חזינו כי מקומו של רבי חייא היה בטבריה.

ולדרכינו כי רבי חייא היה בחינת משיח, לכן בחר את העיר טבריה, שכן כתב הרמב"ם (פי"ד מהלכות סנהדרין הי"ב), בתחילה כשנבנה המקדש, היו בית דין הגדול יושבין בלשכת הגזית שהייתה בעזרת ישראל; והמקום שהיו יושבין בו חול היה, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דויד. וכשנתקלקלה השורה, גלו ממקום למקום. ולעשרה מקומות גלו, וסופן לטבריה; ומשם לא עמד בית דין גדול, עד עתה. וקבלה היא שבטבריה עתידין לחזור תחילה, ומשם נעתקין למקדש. עכ"ל. וכתב הרדב"ז בפירושו שם כתב, אמרו רז"ל שעתיד המשיח להגלות תחילה בגליל, ואפשר שהוא יסמוך ב"ד שם בטבריה שהיא חריבה עתה תבנה, ומשם יעלו לירושלים, יראו עינינו וישמח לבנו אמן. עכ"ל.

ובילקוט שמעוני (ויחי רמז קס"א) מובא: אמר ר' יוחנן טבריא היא משלמת למשיח. ובפרש"י על המדרש (בר"ר ס"פ ויחי

טבריא משלמת למשיח, משלמת הגאולה, שבטבריא פסקה סנהדרין שמשם ואילך לא גלתה, דשם ממתנת התורה עד שיבוא מלך המשיח. ע"כ. ולפי דברי הרמב"ם והרדב"ז זה מובן היטב, שהכוונה היא שסנהדרין יקומו בטבריה, ומשם יבוא המשיח.

לכן בחר רבי חייא את מקומו בעיר טבריה, כי שם תחילת גאולת עם ישראל.

רבי חייא שלימות תורה וגמילות חסדים:

הגמרא (ב"מ פה: כתובות קג:) מביאה, כי הווי מינצו רבי חנינא ורבי חייא, שהיו מתווכחים ביניהם, אמר ליה רבי חנינא לרבי חייא: בהדי דידי קא מינצית? חס וחלילה, אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפילפולו! – אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא: בהדי דידי קא מינצית? דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל? מאי עבידנא, אזלינא ושדינא כיתנא, וגדילנא נישבי, וכו'.

מבאר רבינו יוסף חיים את מחלוקתם, שדעתו של רבי חנינא היתה כי די בלימוד התורה, ואין צורך גם בגמילות חסדים. ואילו רבי חייא סבר שיש צורך בתורה ובגמילות חסדים, ששכרה גדול שלא תשתכח תורה מישראל.

ויש לומר שלכן זכה רבי חייא לשני בנים יהודה וחזקיה, אשר הם כנגד אבות העולם, מבואר במסכת מועד קטן (דף כה.) שסדר הקבורה במערת רבי חייא ובניו הוא שרבי חייא נקבר באמצע יהודה לימינו וחזקיה לשמאלו. ולמד מכך הגאון רבי יוסף ענגיל בקונטרסו 'שב דנחמתא' (אות א), שרבי חייא ובניו הם כנגד האבות הקדושים ורבי חייא שבאמצע הוא בחינת יעקב ויהודה בימינו בבחינת אברהם וחזקיה משמאלו בבחינת יצחק וכתב שכן הוא סדר האבות בשרשם למעלה. אולם הגאון בעל 'שבות יעקב' בפירושו 'עיון יעקב' (כתובות סב:) כתב על כך שאמרו שרבי חייא ובניו הם כנגד האבות שיהודה בנו הוא כנגד יעקב אבינו. ולפי דבריו אפשר לומר שחזקיה הוא כנגד אברהם אבינו, ורבי חייא כנגד יצחק אבינו. ונמצא כי יהודה היה כנגד עמוד התורה וחזקיה כנגד עמוד החסד. ולכך זכה רבי חייא בזכות התורה וגמילות החסדים שלו.

ולפי דרכינו אשר רבי חייא כל פועלו היה בשביל לקרב ולהביא את המשיח, מצינו בסנהדרין (צח.) שאלו תלמידיו את רבי אליעזר הגדול: מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח? אמר להם: יעסוק בתורה ובגמילות חסדים.

לכן רבי חייא אימץ שתי הנהגות אלו של תורה וגמילות חסדים המועילים לקרב ולהביא את המשיח.

ומצינו במסכת בבא בתרא (עה.) אין חברים אלא תלמידי חכמים, שנאמר (שיר השירים ח', י"ג) "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני". ומבאר הרמב"ם בפירושו על המשניות (דמאי פ"ב מ"ג), שנקראו בשם זה, כי חיבתם זה לזה חברה נאמנה, כי היא חברה לשם שמים. יעו"ש. נמצא כי שלימות תלמידי חכמים אינה רק בלימוד התורה אלא אף בגמילות חסדים.

וכך מצינו אצל רבי חייא במדרש (בר"ר לב, ב) איתא, אין לך אדם אוהב בן אומנותו, אבל החכם אוהב בן אומנותו כגון ר' חייא דר' אושעיא ור' אושעיא דר' חייא. עכ"ל. הרי שהתורה משתלבת יחד עם גמילות חסדים.

בניו של רבי חייא משורש קין:

הגמרא בשבת (קנא:) מביא: אמר לה רבי חייא לדביתהו: כי אתי עניא אקדימי ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבניך, התפלאה אשתו ושאלה: וכי אתה מקלל אותם שיצטרכו לצדקה? השיב לה: קרא קא כתיב "כי בגלל הדבר הזה" (היינו: תתן: תן: ולו: ו' לאל: בעב: ית: ת: ד: לו: כ: ג: ג: ללד: ב: ר: דבזיה: כ: ד: אלה: יד: במכעל: ש: ד: ו: ב: כל: ש: לח: ד:), ותנא דבי ר' ישמעאל לגלגל הוא שחוזר בעולם.

ונראה להסביר את הדברים, על פי מה שכתב האריז"ל בספר הליקוטים (פרשת ראה) להסביר את ענין צדקה וז"ל: עוד ענין הצדקה, כי אות ק' רומזת בקין קינא דמסאבותא, התפשטות הנחש והוא רגל הק', ובנתינת הצדקה יכוין שהק' תעשה ה', ושיחזור התפשטות רגל הק' לעלות למעלה ונעשית ה', ואז אין שם אחיזת קליפה. עכ"ל.

וביאור דבריו, כתוב בבריאת שמים וארץ (בראשית ב', ד'): "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ודרשו על כך בגמרא (מנחות כט:): אל תקרי בהבראם אלא בה' בראם. ומבאר הזוה"ק (פרשת לך לך דף צג. פרשת צו דף כט. פרשת תזריע דף מג.), שהכוונה בזה, על השכינה הקדושה שרמוזה באות ה', שבה ברא הקב"ה את העולם וממנה נמשכת שורש החיות לכל הבריאה כולה.

וזהו שכתב ב"פרדס רמונים" להרמ"ק (שער ט' פרק ה') כי הטעם שנקראת "שכינה" הוא על שם שהיא "שוכנת" בתחתונים. וכן כתב בעל התניא ב"לקוטי אמרים" (פרק מ"א)

שנקראת "שכינה" על שם ששוכנת ומתלבשת תוך כל עלמין להחיותו ולקיימו.

ולפי האמור הביאור בזה, כי החיות של כל הבריאה היא מהשכינה הקדושה שהיא בבחינת אות ה' שבה ברא הקב"ה את העולם וממנה נמשכת חיות לכל הבריאה. אולם כאשר ישראל עושים רצונו של מקום, אין שום פגם באות ה' שהיא השכינה הקדושה שורש החיות של כל הבריאה, והקב"ה משפיע על ידה שפע רב טוב לישראל.

אולם כאשר בני ישראל חוטאים ח"ו, אז יש פגם באות ה' כי החיצונים מקבלים יניקה ממנה, אמנם עיקר היניקה הוא רק מרגל השמאלית של האות ה', שרגל זו מתארכת ויורדת למטה עד לחיצונים, ועל ידי זה נעשה מהאות ה' אות ק' שרגל השמאל שלה ארוכה, וזהו שכתוב (משלי ה', ה') "רגליה יורדות מות". כלומר רגלי האות ה' יורדת למטה בתוך הקליפות שהם בבחינת מות.

והנה מבואר בזוהר הקדוש (פרשת בראשית נד.) כי הבל וקין נולדו אחרי שהטיל הנחש זוהמא בחוה, לכן מצד אדם הראשון נולד הבל בקדושה, אבל מצד הנחש נולד קין שהיה בבחינת הרע של הנחש, לפי זה מבאר האריז"ל, כי מטעם זה בשמו של ה-בל אות הראשונה היא ה' שורש הקדושה, ואילו בשמו של קין, האות הראשונה היא ק', לרמז על רגל השמאלית של אות ה' שירדה למטה על ידי יניקת הנחש מהקדושה.

בדרך זו מגלה לנו האריז"ל מה שצריך לכוון במצוות צדקה שהיא אותיות צדק ה', לרמז כי מה שהיה תחילה בבחינת אות ק' של "צדקה" שרגלה השמאלית יורדת למטה, ועל ידי מצוות צדקה מתבטלת יניקת הקליפות וחוזרת להיות בבחינת אות ה' של צדק"ה.

כלומר על ידי נתינת צדקה, אנו מתקנים את בחינת קין. והנה כתב בשער הגלגולים (הקדמה ל"ה) כתב וז"ל: גם יהודה וחזקיה בני ר' חייא, נקראים מלאכים, להיותם משרש הזה השני של קין. ע"כ. ולכן רבי חייא ציוה על אשתו לתת צדקה עבור בניה, אך לא היתה כוונתו שעתידים חילה להיות עניים, אלא שבזה תתקן את שורשם, שהוא משרש קין.

בזה יתבאר מדוע מצוות צדקה מועילה לבנים צדיקים, כדברי הגמרא בבבא בתרא (ט:), רבי יהושע בן לוי אמר, כל הרגיל לעשות צדקה, זוכה הויין לו בנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה, וכו'. ע"כ. וכך כתב רבי חיים פאלאג'י בספרו

צדקה לחיים (מערכת ב' אות מ"ה) וז"ל: הא שמיע לי דמי שעושה צדקה יהיה זוכה, אפילו אם בניו אינם נוהגים כשורה, עם כל זה זכות צדקת אביהם יתנו לבם לשוב מדרכם הרעה ולהיות מתנהגים כשורה. עכ"ל. ועוד כתב (שם אות מ"ב): על ידי קיום מצות צדקה זוכה האדם לבן גדול בתורה. ע"כ.

ולפי דרכינו יש לומר, שגילה לנו האריז"ל בשער הגלגולים (הקדמה ו'): כי רוב הנשמות הם בחינת קין והבל בניו של אדם הראשון, ומשם יפרדו אחר כך לכל הנולדים מאז ואילך. עכ"ל. כלומר רוב הנשמות מתחלקות לשתי בחינות של הבל וקין שני הבנים של אדם הראשון, כאשר הבל מייצג את חלק הטוב והקדושה של העולם, לעומת קין שהרג את הבל שמייצג את חלק הרע אשר צריך תיקון גדול.

ואם כן, שמא בניו נמשכים לרע מחמת היות נשמתם משורש קין, ועל ידי מצות צדקה זוכה להוציאם משורש קין ולתקנם, ועל ידי כך עוזבים את דרכם הרעה וחוזרים בתשובה.

והנה, עוד מצינו בענין זה נפלאות בספר הליקוטים לרבינו האריז"ל (תהילים פרק ס"ח ד"ה גער חית קנה), אשר מבאר את מאמר הזוהר הקדוש (פרשת פינחס דף רנב.) על הפסוק (תהילים ס"ה, ל"א) "גער חית קנה", שעתידי הקב"ה לשבור הרגל השמאלית של האות ק' מתיבת "קנה", ועל ידי זה תחזור האות ק' להיות אות ה' ובמקום מילת "קנה" תהיה מילת "הנה", וזהו רמז הפסוק (ישעיה מ' י') "הנה ה' אלהים בחזק יבוא". וכן (שם מ"א, כ"ז): "ראשון לציון הנה הנם". וצריך ביאור מהו ענין שבירת הקנה.

ומבאר האריז"ל כוונת הזוהר הקדוש על פי מה ששנינו בגמרא (שבת נו:): בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שירטון, ועליו נבנה כרך גדול של רומי. והביאור בזה, כי ענין הקנה שצורתו כאות ו' ארוכה, הוא רגל השמאלית של האות ה' שנתארכה בבחינת אות ק', והנה הוא נעוץ בתוך הים של הקדושה לקבל יניקה משם, "ועליה נבנה כרך גדול של רומי", שמקבלים יניקה מהים של הקדושה על ידי הקנה שהיא רגל השמאלית של האות ק'.

ועתיד הקב"ה לשבור את הרגל השמאלית של האות ק' מתיבת "קנה", כדי לבטל החיות של מלכות רומי, שקמה ועומדת על הקנה אשר נעץ גבריאל בים של הקדושה, ועל ידי זה תחזור הקדושה לשלוט, ובמקום "קנה" נזכה לצירוף

"הנה" שעל כך נאמר: "ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן".

בדרך זו מבאר האריז"ל דברי הגמרא במגילה (ו:): קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן אל תאמן, ישבו שתיהן אל תאמן, חרבה קסרי וישבה ירושלים, חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמן, אַנְצִימֹלְאָ הַחֶרֶב בְּה" – אם מליאה זו חרבה זו, אם מליאה זו חרבה זו".

הכוונה בזה, כי כאשר חרבה ירושלים מחמת רגל השמאלית של האות ק' שירדה בתוך הקליפה בבחינת "קנה", הרי מוכרח שנבנית מלכות רומי שעומדת על הקנה שנעץ גבריאל בים של הקדושה, ולהיפך כאשר חרבה רומי מחמת שבירת הרגל השמאלית של האות ק' של קנה, הנה אז נבנית ירושלים כי הקליפה אינה מקבלת יניקה מהרגל השמאלית של האות ק'. אלו תוכן דבריו הקדושים.

מטעם זה מסוגלת מצוה צדקה לקרב את הגאולה, כדברי הגמרא בבבא בתרא (י:): גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה. כי סגולת מצות צדקה לקצר את רגלה של האות ק' וממילא תתבטל החיות של מלכות רומי שמקבלת יניקה מהקדושה מהקנה שנעץ גבריאל בים. וזהו גם כן ביאור הגמרא (שבת קלט:): אין ירושלים נפדית אלא בצדקה, שנאמר "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", כי על ידי חורבן רומי תיבנה ירושלים.

מעתה יש לנו ביאור חדש מדוע היה בכוחם של רבי חייא ובניו לקרב את ביאת המשיח, כי כל גלותנו היא מחמת רגלה של האות ק' המחיה את מלכות רומי, אולם כאשר הם פעלו במצות צדקה ובשאר מעשיהם הטובים לקצר את רגלה של האות ק', ביטלו את החיות ממלכות רומי, וכלן היה בכוחם להחיש ולקרב את ביאת המשיח.

עוד יתבאר בזה, מדוע יהודה וחזקיה בניו של רבי חייא היו מוסרים את נפשם כדי לסייע לאחרים וכפי שנתבאר לעיל. וזאת על פי מה שכתב בספה"ק אגרא דכלה (פרשת בראשית) שמבאר, מדוע הקב"ה העדיף לקבל את קרבנו של הבל ואילו קרבנו של קין לא נתקבל לרצון, שהכתוב אומר: "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן". ודקדק מה הוא "והבל הביא גם הוא", וביאר וז"ל: על דרך שכתוב: "אדם כי יקריב מכס" (ויקרא א', ב'), ר"ל כשאדם מקריב קרבן מחויב להקריב גם נפשו במסירה לה' כאילו הוא שחוט, כאילו הוא נשרף, וזהו דאמר "והבל הביא גם הוא", ר"ל שהביא גם את

עצמו קרבן לה' במסירות נפש וכו', מה שאין כן קין לא מסר נפשו, וגם לא הקריב קרבן הגון. עכ"ל.

הנה כי כן זהו ביאור ההבדל בין מנחת קין לקרבן של הבל, קין אכן הביא מנחה לה' אך הוא לא הביא את עצמו, ובכך נתגלה שכוונתו לא היתה באמת לתת לה' אלא בשביל לקבל ממנו, כלומר שנתכוון להביא מנחה לה' על מנת לקבל כדי שיתברך פרי אדמתו, אבל על הבל מעיד הכתוב: "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהו", שהביא גם את עצמו יחד עם הקרבן, בחשבו שבאמת היה ראוי שיקריב את עצמו, אלא היות שאין הקב"ה חפץ בקרבן של אדם לכן הוא מביא תמורתו קרבן בהמה.

והנה גילה הקב"ה לקין מדוע סירב לקבל את מנחתו: "ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך, הלוא אם תיטיב שאת", כלומר אם כוונתך תהיה להיטיב לאחרים, כי אז תתעלה מעלה מעלה, "ואם לא תיטיב", שכוונתך לא תהיה להיטיב לאחרים אלא על מנת לקבל, כי אז "לפתח חטאת רובץ", כי זהו שורש החטא, הרצון לקבל ולא להשפיע, "ואליך תשוקתו" – היצר הרע משתוקק להכשילך בזה, אולם "ואתה תמשל בו", אם תרצה תוכל לשלוט בו על ידי שתתן מעצמך לזולת.

מעתה יאיר לנו להבין מדוע יהודה וחזקיהו הקפידו כל כך לעזור ולסייע לזולת, כיון שהם באו משורש קין, והיו צריכים לתקן את חטאו שדאג רק לסייע ולעזור לעצמו.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שבזכות רבי חייא, אשר בחיים חיותו יכול היה להביא את המשיח עוד קודם זמנו, וגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, נזכה לביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

**בברכת שגה טובה ומבורכת
שתהיה שנה של שפע מן שמיא ברוחניות
ובגשמיות, לנו ולכל בני משפחתנו, ויתמלאו כל
משאלות לבנו לטובה ולברכה, ונכתב ונחתם
לאלתר לחיים טובים ולשלום אמן.**

ערב ר"ה:

א. סיפר עד ראייה שראה את הגאון ר' יצחק בלאזר, כשהתפלל מנחה בער"ה וכשהגיע לברכת "סלח לנו" התמוגג בדמעות שליש ויללות מלוות באנחה פרצה מגרונו, כך התנהג לאחר אלול כבד, שעבר עליו, וכל זאת בגלל הרגשתו שלא חזר בתשובה כדבעי (כוכבי אור עמ' רס"ה).

ב. כתב החי"א (כלל קל"ח סעי' ה'): ערב ר"ה הוא יום האחרון מן השנה, וקיבלו חז"ל שכל העושה תשובה יום אחד בשנה כאילו שב כל השנה.

ג. כתב החת"ס בדרשותיו (ח"א דף ב): ימי אלול הם ימי רצון לתשובה ורחמים, עד שלעת ערב ר"ה הוא תכלית הרצון, ומיד כרגע נהיה יום ר"ה שהיא תכלית הדין. ליל ר"ה:

א. בכל פעם עם פרום ליל ר"ה כשנכנס אל הסבא מקלם השמש להודיעו שהנה תפילת ערבית, תקפה אותו חרדה גדולה מאוד וברוב רטט ופחד מילמל: הנה כבר באה ההזמנה מבית המשפט להתייצב לדין.

ב. הרח"ק ר' שלום אליעזר הלברשטאם מראצפערט זי"ע, נהג לספר בליל ר"ה סיפורי קודש מאביו מרן הדברי חיים מצאנז זי"ע, ומעוד צידיקים נשמתן עדין, באמרו, שזכות הצדיקים הללו יעמדו לזכות למחרת ביום הדין (והוא ע"פ הירושלמי יומא פ"ג הא, וברש"י יומא כה; להזכיר זכות אבות שבחברון).

ראש השנה:

א. הנתיבות שלום היה נוהג לומר: כשאומרים "לצופה נסתרות ביום דין" – נהיה כבד על הלב בהרגשה עגומה מאוד, אך כשאומרים: "לגולה עמוקות בדין" – נהיה מאוד שמח וטוב על הלב.

ג. כתב בספה"ק מאור ושמש (פרשת וזאת הברכה) שעיקר המשפט והדין הוא על הנשמות אם הגיע זמנם להודוך, וכמו שכתב האריז"ל על הנוסח "מי כמוך אב הרהמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים" – שהכוונה אל הי הנשמות. וכך כתב וז"ל: וכן כל אדם כשהוא נכסף לזכך נפשו ורוחו ונשמתו, ולדבק נפשו לשרשה, הוא נשפט אז אם הוא ראוי לפתוח לו שערי אורה ולהשפיע עליו קדושה לנפשו ורוחו ונשמתו. ואז כשיורדת השפעת חיי הנשמות יורד גם כן עמה השפעות בני חיי ומוזני וכו'. וזהו שהצדיקים נחתמין לאלתר לחיים והבינונים תלויים ועומדין עד יום הכפורים, רצה לומר שנכתבים להשפעת חיי הנשמות. עכ"ל.

ועי' בספר לקומי תורה להאריז"ל (פרשת ניצבים) המפרש את הפסוק (תהילים פ"א, ה') "כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב", שיש משפט למעלה לעם ישראל – "חק לישראל", ומהו המשפט? "לאלהי יעקב" – מי יזכה שיתגלה לו אלקותו יתברך, ושיתקשר נפשו בקשר אמיץ וחזק בה'. ועל זה נאמר (תהילים פ"ט, ט"ז) "אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון" – שכל תרועתם של ישראל ובקשתם על "ה' באור פניך יהלכון" – שישפיע עליהם קדושה ושיפתחו לפניהם שערי אורה, כי יודעים שעיקר המשפט הוא "לאלהי יעקב" – כמה גילוי אלקות יגיע אל האדם בשנה זו.